

סימן מא

בענין חיוב גרושין, ובהתנית קבלת הגט בעניני ממון

ראשי פרקים

א. אם יש לחייב בגט

ב. התנית קבלת הגט בעניני ממון

ג. אם מפסידה האשה כתובתה

ד. תביעה להחזר הוצאות משפט על הדיון שבוטל

בפנינו תביעת גרושין של הבעל כנגד האשה. הצדדים חיים בנפרד מזה כשלוש שנים (החל מדצמבר 94). אמנם תביעת הגרושין הוגשה בשלהי מרץ 97 אך בין לבין ניהלו הצדדים מאבקים משפטיים בערכאה משפטית אחרת. מהחומר שבתיק עולה שהאשה עזבה את הבית לאחר מריבה קשה בה איימה להתאבד. כך עולה מעדותה של העו"ס גבי ל. כ. מעיון בתסקיר אנו מוצאים מערכת יחסים קשה ביותר בין בני הזוג, כאשר כל צד מאשים את הצד השני במשבר שבחיי הנישואים, כאשר הבנות נמצאות בתווך והן מעורבות ופצועות נפשית מכל הקורה בחיי המשפחה.

בבית המשפט טענה האשה כנגד הבעל טענות קשות ביותר, והבעל הודה שחי עם אשה זרה. ב"כ האשה הציג לביה"ד מכתב בכתב ידו של הבעל (שנכתב חצי שנה קודם עזיבת האשה את הבית), ובו מודה הבעל שגרם צער וסבל לאשתו, ועל האלימות המילולית שבה השתמש כנגדה.

מהאמור לעיל ניתן ללמוד שעזיבת האשה את הבית לא נולדה בחלל ריק, וגם אם אין לקבוע שהבעל הוא האשם היחיד במצב שנוצר, הרי שודאי יש לו חלק ונחלה במשבר המשפחתי בו מצויים בני הזוג מזה זמן רב.

א. אם יש לחייב בגט

ברם, כשבאים אנו לדון על תביעת הגרושין, כאשר האשה (באמצעות ב"כ) הודיעה שאינה מוכנה לגט בטרם יוכרע ענין הרכוש בביהמ"ש, לא ניתן להתעלם מהעובדה שהאשה עצמה אינה חפצה בשלום בית אלא בגרושין. כך למדים אנו מתסקיר העו"ס מיום יח ניסן נ"ו עמ' 2: כיום ר. רוצה להתגרש". האשה חזרה על רצונה זה, גם בתצהיר שהגישה לבית משפט השלום בחדרה (בתאריך 27.2.97) בהקשר לתביעת פרוק שיתוף שהגישה כנגד הבעל, וכך מצהירה האשה בסעי' 6/ג (ההדגשים לא במקור):

"מן האמור לעיל עולה כי חיי השיתוף והמשפחה של הנתבע ושלי נהרסו כליל. אנו לא מתגוררים יחדיו וגם אין כל סיכוי ואפילו קלוש ביותר שנחזור לחיות חיי משפחה משותפים בעתיד"

לאמור - האשה מצהירה שאין סיכוי - ולו קלוש ביותר - שבני הזוג יחזרו לחיות חיים משותפים. מהאמור לעיל אני למד שגם האשה פניה לגרושין ולא לשלום, וכל ענינה כעת הוא בתביעות הרכוש שיש לה כנגד הבעל, והמתבררות בערכאה אחרת.

כאשר באים אנו לדון במציאות קשה זו, ששני הצדדים חיים בנפרד מזה כשלוש שנים, כאשר תהום עמוקה פעורה ביניהם, חיי משפחה המלווים באלימות מילולית מצד הבעל מחד, ומאידך באיום בהתאבדות מצד האשה, כשהיא נוטלת לידה סכין, כאשר גם לדעת האשה אין כל סיכוי לשלום וגם אין פניה לשלום בית, וכאשר האשה נטשה את הבית לפני כשלוש שנים, וכשהיא טוענת (בביהמ"ש) כלפי הבעל טענות חמורות וקשות ביותר, אין מנוס אלא מלקבל את תביעת הבעל לגרושין ולחייב את האשה בקבלת הגט.

הן אמת שלענ"ד נראה שלבעל חלק נכבד בחורבנו של הבית, וכפי שמשתקף מהמכתבים שכתב לאשה. ברם, כאשר דנים אנו על תביעת הגרושין, דנים אנו על המציאות הקיימת, כאשר לגורם "האשם", יש משקל במקרים אחרים. ביה"ד הרבני בירושלים (בהרכב הגאוני: הרב אזולאי, הרב ולדינברג, הרב קאפח) בפס"ד שהובא בפד"ר כרך א עמ' 162, כתב בזוה"ל:

"ברם אמתלא זו של חוסר תקוה לחיים משותפים, אין בה כדי להטיל חובה על האשה לקבל גט פיטורין, כל זמן שלא הוכח בהוכחות מספיקות שהאשה אשמה בהפרעת שלום הבית עד כדי כך שיש לה דין מורדת או בדומה לזה, אמתלא ברורה שהאשה נמאסה עליו ... אם נבוא להסתמך על טענות סתמיות כאלה של חוסר תקוה לשלום, כל בעל שירצה להפטר מאשתו יגרום למריבות ביתיות ויזניח את אשתו כמה שנים, ואח"כ יבוא וידרוש גט פיטורין בטענה כי אין סיכויים לשלום."

הרי שלדעת ביה"ד אין חוסר סיכוי לשלום בית מהווה עילה לחיוב בגט פיטורין. חיוב בעילה זו חייב להיות מגובה בטענה שהצד שאותו רוצים לחייב בגט הוא הגורם לחוסר הסיכוי לשלום. כאשר התביעה מוגשת כנגד צד שאינו אשם בהפרת השלום, אין לחייבו רק מכח העילה שאין סיכוי לשלום בית. וכיוצא בזה פסק הגרא"י ולדינברג שליט"א (בפס"ד אחר, עיין שו"ת ציץ אליעזר חט"ז סי' נב), ולדבריו הסכים הגר"י קוליץ שליט"א, עיי"ש בדבריו.

אך המעין בפס"ד הנ"ל יראה שהנידון שם שונה מהנידון שלפנינו. בנידון הפס"ד הנ"ל טענה האשה שהיא חפצה בשלום בית, וביה"ד התרשם שאכן יתכן ורצונה בשלום בית הוא כנה ואמיתי: "[...] ובפרט שמתשובתה החיובית של האשה באחרונה לתנאי השלום העיקריים שהציג בעלה מי"ט בסיון תשי"ג, יש מקום לחשוב שאמנם פני האשה עכ"פ לשלום...".] זאת ועוד - הטענה הבסיסית שמעלה ביה"ד - שאם נחייב גרושין בכל מקום שאין סיכוי לשלום בית; "כל בעל שירצה להפטר מאשתו יגרום למריבות ביתיות ויזניח את אשתו כמה שנים, ואח"כ יבוא וידרוש גט פיטורין בטענה כי אין סיכויים לשלום."

לא כך הם פני הדברים בנידון שלפנינו. האשה אינה חפצה בבעל כלל. גם היא חפצה בגרושין ובפרוד, אך לא בגט פיטורין, עד כי יסתדרו הענינים הכספיים

בהתאם לרצונה. בנידון שלפנינו - לא הבעל הזניח את אשתו, אלא אדרבה - היא זו שהזניחה את הבעל ואת בנותיה, גם אם עזיבתה את הבית לא נוצרה בחלל הריק וכאמור לעיל, לא ניכר שהבעל גרם לריב ומדון כדי לסלקה מן הבית. ההיפך הוא הנכון. ממכתבי הבעל ניכר שאף עשה מאמץ אמיתי וכנה כדי שהאשה תשוב חזרה לחיי שלום, ובה עומדים מכתביו דוקא לזכותו. על כן אין ללמוד מפסה"ד הנ"ל שאין לחייב את האשה הנתבעת בקבלת הגט.

זאת ועוד - בפס"ד אחר כתב הגר"ע יוסף שליט"א, בשבתו כנשיא ביה"ד הרבני הגדול לערעורים (הובאו דבריו בפד"ר כרך יא עמ' 364) שיש לחייב בכגון זה גם את הצד שאינו אשם בפרוד, וז"ל:

"... נראה אמנם שאין האשה אשמה במצב האומלל שנוצר, וכל כולה, ואם תרצה לומר רוב רובה, של האשמה רובצת על שכס הבעל. אך הלעולם תאכל חרב? ברור שאין להניח מצב זה להמשך ללא סוף, וכיון שברור שאין עוד תקנה וזוג זה לא ישובו לחיות בשלום, יש לשים קץ ולהפריד בין הזוג. לפיכך נראה גם לנו שהצדדים חייבים להפרד בגט פיטורין..."

מבואר שיש לחייב את האשה בקבלת גט פיטורין, גם אם האשה אינה האשמה במצב שנוצר בבית, ובנידון שהובא שם, אלימות הבעל היא הגורמת והנותנת. ודון מינה במידת הקל-וחומר שבה נדרשת התורה, בנידון שלפנינו שהאשה עזבה את הבית וכל חפצה הוא בממון ולא בבעל, ואף הגדילה לעשות ופנתה לבית המשפט כדי לפרק את השותפות עם בעלה בנכסים המשותפים, ומעיון בחומר שבתיק (תסקיר של העו"ס) נראה שהאשם לא תלוי רק בצואר הבעל, שעל ביה"ד לחייב בגט.

ומעין זה מצאנו בפסק-דין של ביה"ד הרבני הגדול, בהרכב הגר"י ניסים זצ"ל, הגר"ב זולטי זצ"ל, ויבלחט"א הגר"י אלישיב שליט"א (מובא בפד"ר כרך ז עמ' 112) וז"ל:

"... מתקבל הרושם כי במקרה דנן לא נשאר לאשה שום יחס חיובי כלפי בעלה ולא קיים עוד אצלה כל קשר נפשי אליו, ואינה מעוניינת בבעלה בתור שכזה כלל. ואם-כך, הרי ההסבר היחידי שיש לתת לסרובה של האשה להגיע לידי הסדר סופי של פרוד הוא לכאורה רק נקמנות גרידא, בחינת "תמות נפשי עם פלישתים", ותו לא. אם כי יתכן שזה נובע מהצטברות של מרירות שהיא נוקטת בליבה כלפי בעלה, אך מסיבה זו או מסיבה אחרת, דבר זה לא משנה עצם העובדה שהיא בבחינת "לא בעינא ליה" משום שהוא שנאו עליה, ובכל זאת אינה רוצה להפרד ממנו, "אחזתיו ולא ארפנו", וניחא לה שהמצב הבלתי נורמאלי ימשך לעולמים, וירעו שניהם עד שיסתאבו."

בהמשך דן ביה"ד הרבני הגדול אם בכגון זה גזר רבינו גרשם להתיר לבעל לשאת אשה על אשתו, והביאו שם מדברי המהרשד"ם בתש"י שיש לחוש שאם נתיר במורדת, יבואו לפרוץ גדר ולהתיר בכל גוונא, אך הואיל ובמקרה שלפניהם בני הזוג חיים בנפרד עשר שנים, לאו מילתא דשכיחא היא שיבואו ללמוד ממנו למקרים אחרים. והביאו שם מתש"י חיים ושלום לגר"ח פלאג'י, וכתבו דמ"מ יש למנוע מהאשה מזונות עד אשר תיאות לקבל גט פיטורין, עיי"ש.

ובנידון שם טענה האשה שהיא חפצה בבעלה, אך ביה"ד התרשם (וביקש מביה"ד

האזורי לבדוק זאת) שכל דבריה הם פיטומי מילי בעלמא. ובנידון שלפנינו שהאשה מצהירה שאינה חפצה בבעלה, ואף מעשה עשתה ותבעה לפרק את השותפות בנכסיהם המשותפים, כאשר היא מעלה טענות חמורות כנגד הבעל, ודאי שחייבת היא לקבל גיטה.

ב. התנית קבלת הגט בענייני ממון

אלא שכאן יש לדון האם האשה רשאית לעכב את קבלת הגט עד שיפסקו ענייני הממון בביהמ"ש, והאם יכולה היא להתנות תנאי ממון בהסכמתה לקבל את הגט. הריב"ש בתשי" (סי' צא) דן במי שיש לו אשה ובנים והוא רוצה לקחת אשה על אשתו, והאשה רוצה למנוע ממנו זאת עד שיתפס לה כתובתה או מטלטלין כדי שווי נדוניתא (מבלי להתיחס לחרד"ג). הריב"ש אינו מקבל את טענת האשה, ובתוך תשובתו כותב הריב"ש, וז"ל:

"... וכן הדין היכא דלא אפשר ליה למיקם בספוקייהו והוא רוצה לגרשה כדי שישא אחרת והיא אינה רוצה להתגרש, אינה יכולה לתבוע נדוניא וכתובה ולא מטלטלין לאחריותן, אלא תקבל גיטה ואח"כ תתבע כתובתה. ואם אינה רוצה, אין מונעין אותו מלישא אחרת, וכל-שכן אם שהתה עימו עשר שנים ולא ילדה, שמן הדין כופין אותו לגרשה."

מדברי הריב"ש עולה שאין אי תשלום הכתובה מונע מן הבעל לגרש את אשתו. מדבריו נראה שהתיחס אל תשלום הכתובה והנדוניא כאל תביעת ממון נפרדת שאינה קשורה לגרושין. זה חוב שהאשה יכולה לתבוע ממנו בדרך שהיא תובעת כל בעל חוב, אך אין בחוב כדי למנוע את זכותו של הבעל לגרשה.

והמעין בריב"ש יראה שדיבר בשתי מציאויות. המציאות הראשונה מתיחסת לגרושין בעל-כורחה (במקום שלא קבלו עליהם חרד"ג, ויצויין שבתשובות הריב"ש לא נזכר כלל חרם דרבינו גרשם, ועיי"ש בסי' צח, צט), דבכגון זה אין האשה יכולה לתבוע כתובתה כתנאי להסכמתה להתגרש. אולם במקום שהתפשט החרם, פשיטא שתוכל אשה לסרב לקבל גיטה מכל טענה שתמצא לנכון, בין תהיה זו טענת ממון ובין תהיה זו טענה אחרת. מציאות שניה עליה מדבר הריב"ש - שהתה עשר שנים ולא ילדה. בכגון זה קיי"ל שכופין אותה לקבל גיטה, ובזה גם לדידן לא תוכל לתבוע כתובתה כתנאי להסכמתה להתגרש.

גם הרא"ש בתשי' (כלל מב, א) דן במי שנשא אשה ושהה עימה יותר משנתיים ונודע לו שהיא נכפית והוציאה מביתו וחפץ לגרשה, אלא שאין בידו לתת לה כתובתה, וז"ל תשובתו:

"... ורבינו גרשם מאור הגולה ז"ל פירש בתשובה אחת דנכפה הוי מוס גדול, ובאשה אמרו חכמים אם נולדו בה מומים נסתחפה שדהו, ואם בא לגרשה, צריך שיתן לה כתובתה. ועתה בימי חכמי התלמוד אם ארע מוס זה באשה, בעלה היה מגרשה ומתחייב לה כתובה, ויפרע מה שנמצא בידו והשאר כאשר תשיג ידו. ועתה שתיקן הגאון רבינו גרשם ז"ל שאין לגרשה בעל-כורחה, איך יתכן שיתחייב לה שאר כסות ועונה, אי"כ יפה כח האשה הרבה מכח האיש, דאלו נולד מוס זה באיש, אין אנו אומרים יכפיה להיות אצלו, אלא כופין אותו להוציא ויתן כתובה, ואם נולד באשה יכפיה להיות אצלה ולפרנסה (בתמיה) ... אלא ודאי יגרשנה ויתן לה כתובתה, כי כולי האי לא ייפה בתקנתו

כח האשה מכח האיש ... ואף אם תימצא לומר שהשוה מדותיו ששום אדם לא יגרש בעל כורחה, מ"מ במה שהאיש כופין אותו להוציא, אף האשה כופין אותה לקבל גט, ואם תמאן לקבל, ימנע ממנה שאר כסות ועונה. ואינה יכולה לומר אין רצוני לקבל גט עד שיתן לי כתובתי, דזו אינה טענה, כיון דמן הדין היא חייבת לקבל גט כאשר הוכחתי. נמצא פריעת חוב כתובתה הוי כשאר חוב שהיה מחויב לה, והנמצא אתו יתן, והמותר - כאשר תשיג ידו."

ולזה הסכים גם תלמידו רבי יצחק ברבי מאיר (בעל השערי דורא), והובאו דבריו להלכה בשו"ע אהע"ז קיז, יא. העולה מדברי הרא"ש, דכאשר יש חיוב כפייה על האשה לקבל גיטה, אין היא יכולה להתנות את קבלת הגט במתן הכתובה והנדוניא. הכתובה והנדוניא הם חובות שיש לבעל כלפי אשתו, ותביעות אלו ידונו במישור נפרד של יחסי בעל חוב למי שהוא חייב לו. הרא"ש שם הפרדה בין ענין הגט לתביעת הממון, אך הדברים אמורים במציאות שבה כופין על האשה לקבל גיטה. ומה שנחלקו הח"מ (קיז, כ) והב"ש (קיז, כב) אם אליבא דשיטת הרא"ש יכול לגרש אשה נכפית, לזרוק גיטה או בדרך של מניעת שאר כסות ועונה (ועיין בהגהות רע"א שם ס"ק ה ובנודע ביהודה (תנינא, אהע"ז סי' קד, הובאו דבריו בפת"ש קיז, ה), אינו ענין לכלל היוצא מדברי הרא"ש שבמקום שיש עליה חיוב בכפיה לקבל את הגט, אין לתלות את הגרושין בעניני הממון.

והנה הרשב"א בתש" (ח"א סי' אלף רנד), כתב וז"ל:

"שמעתי משם הגאון ז"ל שאין אדם רשאי לגרש את אשתו אם אין לו לפרוע כתובתה. כן מצאתי לרב אלפסי ז"ל בתשובה. והביא ראיה ממה ששנינו (כתובות נא, א); "לקתה חייב לרפאותה. אמר הרי גיטה וכתובתה תרפא את עצמה, רשאי". אבל שלא בכתובתה, אינו רשאי."

מראית הרי"ף נראה דמירי באופן שאין מקום לחייב בגט, שהרי במשנה בכתובות נא, א מדובר שרוצה לגרש את אשתו החולה שחייב ברפואתה, ולא מדובר באופן שיש עליה חיוב לקבל את גיטה, וע"כ אין מחלוקת בין הרי"ף והרשב"א לרא"ש והריב"ש. אך בעצם הראיה שהביא הרי"ף מדין גרושי אשתו החולה, היה לכאורה לחלק בין הנידון לראיה. דלענין אשה החולה, אין זה מעיקר הדין שיכול לגרשה רק באופן שיתן לה כתובתה, אלא תקנת חכמים היא כדי שלא תהא בת ישראל מושלכת חולה ואין בידה לרפא את עצמה. כן מוצאים אנו בדברי הראב"ד (הובאו דבריו בשטמ"ק כתובות נא, א בד"ה ורש"י ז"ל), וז"ל:

"... דדוקא כשאינה מוטלת על המיטה, אבל אם מוטלת במיטה אינו רשאי. והביא ראיה לדבריו מדתניא בספרי; ושלחתה לנפשה, מלמד שאם היתה חולה ממתין לה עד שתתרפא, וכל-שכן בבנות ישראל הקדושות שאין לו לשלחה. אלא ודאי דמתניתין דהכא כשאינה מוטלת על המיטה, ומתניתין דהתם במוטלת על המיטה."

ומבואר בראב"ד שיש תקנה מיוחדת בבת ישראל המוטלת על המיטה שלא יוכל לגרשה. אי"כ י"ל דאף במתניתין שחייב ליתן לה כתובתה, אינו מעיקר דיני כתובה, אלא תקנת חכמים, שאף כשאינה מוטלת על המיטה, מ"מ בעינן שיהיה לה מהיכן לרפא את עצמה. אך מדברי הרי"ף מבואר שלומד במשנה שחיוב מתן כתובה הוא תנאי בעצם הגרושין ואינו ניתן להפרדה. ואפשר שהרי"ף קיימא בשיטת אחת עם המבואר ברמב"ם בהל' גרושין י, כג לענין גרושי שוטה, והראב"ד כאן אזיל לשיטתו שם, עיי"ש.

אלא שראיתי לזקני הגרי"א חבר זצ"ל בשו"ת בנין עולם (סי' כה ד"ה וכן נראה לפרש לשון המשנה) שכתב דאף דברי הרמב"ם (בהל' אישות יד, יז) ניתנים לפרוש כדברי הראב"ד, עיי"ש.

וראיתי גם לפרי חדש (אהע"ז קיט, ו) שיצא לדחות את ראית הרי"ף, דשאני התם דלקתה ואינו מדרך ארץ שיגרשנה בלי כתובה, "והתם נמי, אי בעי לגרשה ואין לו לפרוע כתובתה, נהי דאינו רשאי, מ"מ אין כופין ואין מנדין אותו, אבל בעלמא אפשר שאפילו אין לו לשלם, מצי לגרשה בעל-כורחה". לאמור - הפרי חדש מפרש את לשון המשנה "רשאי" - יכול לכתחילה, ואם אינו נותן לה כתובה אינו רשאי, היינו שלכתחילה אינו רשאי לגרשה, אבל בדיעבד אין מנדין אותו אם גירש בעל-כורחה.

ומ"מ גם מדברי הרשב"א אין ראיה שהכתובה והגרושין תלויים זה בזה במקום שכופין לגרש. אלא שהרמ"א בשו"ע אהע"ז קיט, ו, על דברי המחבר שיכול לגרשה בלא דעתה, פסק וז"ל:

"ואפילו אין לו לשלם לה הכתובה ונדוניתה, אינה יכולה לעכב משום זה הגרושין, אלא תתגרש ותתבע אותו מה שחייב לה. וכל זה מדינא, אבל רבינו גרשם החרים שלא לגרש אשה שלא מדעתה אם לא שעברה על דת ..."

דברי הרמ"א הולמים לדברי הריב"ש, דקודם חרם דרבינו גרשם שיכל לגרשה בעל כורחה, לא יכלה האשה להתנות את קבלת הגט במתן הכתובה, אלא שלאחר חרם דרבינו גרשם שאינו יכול לגרשה בעל כורחה, לא שיכולה האשה ליצור זיקה והתניה בין קבלת הגט לתשלום הכתובה, אלא שיכולה היא להתנגד לעצם קבלת הגט וממילא אין מקום לדיון על הכתובה.

והח"מ קיט, ה הקשה על הרמ"א שאין דין זה מוסכם, דהא דעת הרשב"א שאין לו לגרש ללא כתובה. ואכן מדברי הרשב"א ומראיתו מהמשנה בכתובות נא, א מוכח שסובר דאף לדינא דגמרא אינו יכול לגרש ללא מתן כתובה, דהא המשנה בלקתה שאינו מגרשה אלא בכתובתה מיירי קודם תקנת רבינו גרשם. אלא שבהמשך דבריו כתב שאף הרא"ש חולק על הריב"ש, דהרא"ש מיירי באופן שהוא מן הדין שתקבל גיטה, וע"כ הוי הכתובה ככל חוב, משא"כ במקום שאינו מן הדין שתקבל גיטה. ולכאורה צ"ב, דהא הרא"ש מיירי לאחר חרם דרבינו גרשם, ובכגון זה כשאינה חייבת לקבל גיטה, אף אם יתן כתובתה לא מצי מגרש לה, ורק באופן שחייבת לקבל את גיטה שייך לדון אם מפרידים את ענין הכתובה מענין הגט, וא"כ הריב"ש והרמ"א דברו במציאות אחרת שעליה דברי הרא"ש, ולא פליגי אהדדי. ולמעשה הן הן דברי הריב"ש (קיט, סוס"ק ו) דבתשי הרא"ש מבואר כדברי הרמ"א. אלא ששם רצה לישב את דעת הרמ"א גם כדעת הרשב"א, דלרמ"א קודם חרם כשיכל לגרשה מדינא, כגון בזיווג שני ושונה אותה, אינה יכולה לעכב קבלת הגט עד לפרעון כתובתה, ובזה גם הרשב"א מודה, דלרשב"א אינו יכול לגרשה רק כשמעיקר הדין אינו רשאי לגרשה.

והנה התשב"ץ (חי"ג סי' רכג), לאחר שהביא את תשי' הרשב"א (הני"ל), כתב להביא שלוש ראיות לדברי הרשב"א, ונביאם אחת לאחת. ראיה ראשונה מהגמרא ביבמות סג, ב, דאיתא שם על הפסוק בירמיה יא ; "הנני מביא רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה", אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה, זו אשה רעה וכתובתה מרובה. "נתנני ה' בידי לא אוכל קום" (איכה א), אמר רב חסדא אמר מר עוקבא בר חייא, זו אשה רעה וכתובתה מרובה. א"כ מוכח שאינו יכול לגרש האשה הרעה מבלי לתת לה הכתובה.

ולשיטת הרא"ש י"ל, דהא פשיטא דאם יש לו כדי כתובתה, דחייב לתת לה כתובתה וכדין בעל-חוב, ואף אם אינה יכולה לעכב קבלת הגט עד לפרעון הכתובה, מ"מ מיד בגרושיה, חייב לה כדין בעל-חוב, ותגבה כתובתה המרובה לאחר הגרושין, וע"כ אם יש לו אשה רעה וכתובתה מרובה, הוי רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה, ונתנו ה' בידי לא אוכל קום. אך מנין שיכולה לעכב קבלת הגט במתן הכתובה.

עוד הביא התשב"ץ ראייה מהגמרא בגיטין נח, א; אמר רב, מאי דכתיב ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו, מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, ושוליא דנגרי הוה. פעם אחת הוצרך רבו ללוות. אמר לו, שגר אשתך אצלי ואלונה. שיגר אשתו אצלו. שהה עמה שלושה ימים. קדם ובא אצלו. אמר לו, אשתי ששיגרת ליך היכן היא. אמר לו, אני פטרתיה לאלתר, ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך. אמר לו, מה אעשה. אמר לו, אם אתה שומע לעצתי, גרשה. אמר לו, כתובתה מרובה. אמר לו, אני אלוך ותן לה כתובתה. עמד זה וגרשה, הלך הוא ונשאה. כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפרעו, אמר לו, בא ועשה עימי בחובך, והיו הם יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהן, והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהן. ועל אותה שעה נחתם גזר דין, ואמרי לה על שתי פתילות בנר אחד. בנידון הגמרא שם לא היה לו לפרוע לה כתובתה, וע"כ אין לומר כהסבר דלעיל בגמרא ביבמות, דכיון דלא היה לו לפרוע כתובתה, היה לו לגרשה שתהיה עליו בעל-חוב, ולא היה לו להלוות כדי לפרוע כתובתה, דמה לי תלמידו בעל-חוב, ומה לי אשתו בעל-חוב. אלא נראה דהרב נהג שם לפני משורת הדין. דהרי תלמידו אמר לו "שמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך", והיינו שלא היתה אנוסה, דאי אנוסה היתה, מדוע יגרשה (ועיין במהרש"א בחידושי אגדות ד"ה מ"ד). וכיון שלא היתה אנוסה, הרי הפסידה כתובתה, ואמאי נתן לה כתובתה וחשש לפרעון הכתובה. אלא שהרב נהג באשתו לפני משורת הדין, ואע"פ שלדברי התלמיד הפסידה כתובתה, בכל אופן רצה לתת לה כתובתה וחשב שאין זה ממידת היושר לשלחה ללא כלום, וע"כ אף שלא יכלה לעכב קבלת הגט בפרעון הכתובה, מ"מ נהג עימה לפני משורת הדין.

ראייה שלישית הביא התשב"ץ מדברי הירושלמי בכתובות פי"א ה"ג (בסוגריים - פירוש קרבן העדה): איתתיה דרבי יוסי הגלילי הוות מעיקה ליה (היתה מצערת אותו הרבה). סגין סליק ר' לעזר בן עזריה לגביה. אמר ליה, רבי שיבקה, דלית היא דאיךך (גרשה שאיננה מכבדת אותך כראוי. אי נמי, אין זה כבודך לדור עם אשה כזו). אמר ליה, פורנה רב עלי (כתובתה מרובה עלי, שאין לי לשלם כתובתה). אמר ליה, אנא יהיב לך פרנה ושבקה (אתן לך כתובתה וגרש אותה). יהיב ליה פרנה ושבקה. אזלת ונסיבא לטסורא דקרתא (הלכה ונשאת לשומר העיר). ושם בירושלמי מובא שנעשה בעלה השני עיור והיתה אשתו מחזרת על הפתחים, וכששמע רבי יוסי את קולה שהיא מתבזת בשוק, נתן לה בית אחד מבתיו והיה מפרנסן כל ימיו. ומוכיח מכאן התשב"ץ, שלא יכל רבי יוסי הגלילי לגרש אשתו ללא כתובתה, דאלי"כ לה היה צריך תלמידו לתת לו דמי כתובתה.

ובזה נראה לכאורה ג"כ לישב לשיטת הרא"ש מב' הטעמים הנ"ל. דהא מוכח בירושלמי שהיה רבי יוסי עשיר, שיכל לתת לגרושתו ובעלה בית מבתיו ולפרנסה כל ימי חייו, וא"כ אף אם היה מגרשה ללא כתובה, היתה הכתובה חוב עליו, ומיד היתה גובה מנכסיו. ולא רצה רבי יוסי לגרשה עד שנתן לו תלמידו את דמי הכתובה - לא הלוה לו אלא נתן לו. עוד י"ל, שרבי יוסי הגלילי לא רצה לשלחה ללא כתובה, דאין זה ממידת החסד, והראיה שנהג במידת החסד, שאח"כ זן גרושתו.

ע"כ נראה לכאורה דאין בראיות התשב"ץ מהבבלי והירושלמי כדי לסתור את שיטת הרא"ש ולכרוך את ענין תשלום הכתובה במתן הגט. מה עוד שכבר דנו האחרונים

(עיינן פתחי תשובה קיט,ה) אם למדים מהמדרשות. לפי"ז קמה וגם ניצבה דברי הראשונים הנ"ל דבמקום שמן הדין לגרשה, אין האשה יכול להתנות את תשלום הכתובה בקבלת הגט. אלא שעלינו לברר, האם הדין הנ"ל הוא דוקא באופן שבו כופין על האשה לקבל גט, או גם במקום שלא כופין אלא מחייבים, ג"כ אין האשה יכולה להתנות את קבלת הגט בעניני הממון. דהראשונים דברו רק על שתי מציאויות: קודם חרם דרבינו גרשם, ולאחר החרם, במקום שכופין.

ומעיון מדברי האחרונים נראה דאין לחלק, ובכל ענין שבית דין פוסק שהאשה חייבת להתגרש מבעלה, א"כ מן הדין לגרשה, ואמאי תוכל להתנות את עניני הממון בקבלת הגט. שהרי מהריב"ש מבואר דקודם החרם, שלא יכלה האשה להתנגד לקבלת הגט, לא יכלה האשה לעכב הגט עד שיפרע כתובתה, וא"כ - לשיטת הרמ"א - רק באופן שיכולה לעכב מחמת החרם, יכולה ממילא גם להתנות את עניני הממון בקבלת הגט. ואף לשיטת הרשב"א י"ל, דהיינו דוקא כשאינו מן הדין לגרשה, וכן מוכח מדברי הבי"ש קיט,ו, שרצה לישב את שיטת הרשב"א עם שיטת הרמ"א, וז"ל:

"וי"ל, הרב רמ"א איירי כשיכול לגרש ע"פ הדין, היינו דשונא אותה וזיווג שני איירי, אז יכול לגרש אותה אפילו אין לו כתובה, אף הרשב"א מודה בזה, אלא שם איירי היכא דאין ראוי לגרש, כמו בלקתה דאין ראוי לגרש."

הרי שלדעת הבית שמואל, לא מיבעיא במקום שפסקו חיוב שאינה יכולה לעכב, אלא אפילו במקום שיכול לגרשה מן הדין, כגון בשנואה עליו ובזיווג שני, אינה יכולה לעכב הגט עד פרעון הכתובה. גם הח"מ שם בס"ק ה מחלק בין מקום שחייבת לקבל הגט כגון במום גדול, למקום שאינה חייבת, ולא מיירי דוקא במום גדול שיהיה באיש דין כפייה, ועיין ביתר ביאור והרחבה בתשי' מהר"מ לובלין סי' א דבנכפה לא כופין אלא מחייבים ורשאי למיקרי עברינא, עיי"ש. ועיין עוד במהריק"ש שהביא הגט פשוט (קיט,יח), וז"ל:

"אין אדם רשאי לגרש אשתו אלא אם יש לו לפרוע כתובתה. ודוקא שאינה חייבת מן הדין להתגרש מן התורה אלא שמוציאה בלי טענה."

וזו ראייה לשיטת הבי"ש, דכל היכא שמוציאה בטענה, אינה יכולה לעכב הגט עד לפרעון הכתובה, וכל-שכן כשפסקו בית-דין חיוב, ועיי"ש עוד בגט פשוט מה שרצה להביא ראייה מהירושלמי לענין חיוב מזונות עד שיפרע כתובתה.

זאת ועוד - גם אם נאמר שיש לכרוך את ענין תשלום הכתובה במתן הגט במקום שיש חיוב ואין כפייה, מ"מ ודאי שאין לכרוך ולעכב הגט עד שיסדרו עניני הרכוש. חילוק זה מצאתי בישועות יעקב (חאהע"ז סי' קיט, פירוש הקצר סי' ו), וז"ל:

"באין לו לשלם הנדוניא, הדבר פשוט, דהרי הוא רק חוב עליו ואין הגרושין תלוי בזה. אבל באין לו לשלם הכתובה, בזה יש סברא לומר כיון דתיקנו חז"ל כתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, א"כ אם יכול לגרשה והכתובה תהיה חוב עליו, תהיה קלה בעיניו להוציאה."

הרי שאת ענין גביית הנדוניא, וכל-שכן כל מיני תביעות רכושיות אחרות, אינה יכולה להתנות את קבלת הגט בסדורן הסופי, ולעניני רכוש הרי היא כשאר בעלת חוב ותתבע את בעלה לאחר הגרושין. על-כן צ"ב מה שפסקו בבית הדין הרבני הגדול

לערעוירים (בהרכב: הגרי"א הרצוג, הגר"צ עוזיאל והגרא"מ וולקובסקי), מובא בפסקי דין אוסף ורהפטיג עמ' קעג, דלאחר שהביאו את מחלוקת הרשב"א והריב"ש (הני"ל) לענין גרושין ללא תשלום הכתובה, והוסיפו על זה:

"לפי זה אם אין לבעל כסף להחזיר את הנדוניא, איננו יכול לתבוע גט וממילא הוא חייב במזונות."

ולא חילקו בין כתובה לנדוניא, וכמש"כ הישועות יעקב ולא הזכירו דבריו. מה עוד שבנידון שם יתכן ויש מקום לחייב בגט, וא"כ על האשה לקבל גיטה ללא כל קשר לתשלום הכתובה, וכאמור לעיל.

[לאחר זמן ראיתי בשלטי גבורים בכתובות (לט, א בעמוה"ר, אות ב), שכתב וז"ל:

"האשה שתובעת גרושין מבעל, רואין אם היא תובעת בדין, כגון אלו שכופין אותם להוציא, הרי היא כמי שגרשה בעלה מרצונו, ואמרינן מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל. ואם תובעת גרושין שלא כדין, אע"פ שכופין הבעל להוציא בתקנת הגאונים, לא יפסיד הוצאותיו, אלא הרשות לעגנה עד שתתן לו כל הוצאותיו שהוציא יותר ממה שאכל ע"פ שבועתו."

ולכאורה מהיכי תיתי שיוכל לעגנה, הרי זה ככל חוב, ומדוע יוכל לעכב הגרושין ולעגנה עד אשר תתן לו את חובה. וצ"ל דהיינו דוקא כנדון הש"ג במורדת שהיתה תקנה מיוחדת לכופי הבעל לגרש, דכיון שאינו מן הדין אלא מן התקנה, וכיון שתובעת גרושין שלא כדין, לא תקנו אלא בפורעת החובות כלפי הבעל, עיין ש"ג כתובות, כז, א בעמוה"ר, סוס"ק ג.]

לאור האמור לעיל נלענ"ד ברור שלאחר שפסקנו שהאשה חייבת לקבל גיטה, אין היא יכולה לעכב את קבלת הגט עד שיסתדרו הענינים (כרצונה או שלא כרצונה) ויפסקו בביהמ"ש.

ג. אם מפסידה האשה כתובתה

אבה"ד כתב בפס"ד דלענין תשלום הכתובה והתוספת, מאחר והאשה עזבה את הבית ולא הוכיחה צדקת עזיבתה את הבית, יש לומר שדינה כמורדת שאינה זכאית לכתובה; "ויכול לגרשה בעל-כורחה כי האשה מסרבת לקבל גט בגלל טענת ממון". והביא ראיה מדברי הבית יעקב אהע"ז סי' עז, דאחר יב' חודש שהפסידה כתובתה, כיון שהיא תובעת ממון שאינו מגיע לה ע"פ דין, יכול לגרשה בעל-כורחה.

מדברי אבה"ד עולה שדינה של האשה כמורדת, וע"כ פסק להפסידה כתובתה. ולענ"ד צ"ע טובא לדונה כמורדת המפסידה כתובתה. דכבר כתבתי לעיל שמהחומר בתיק עולה שעזיבתה את הבית לא באה בחלל ריק. הבעל הודה בכתב ידו שציער את האשה ודיבר אליה בלשון ארסית, הוא מודה בפגיעות ועל "דברים רעים" (עיין לעיל). בטרמינולוגיה הפשוטה מוגדרת התנהגות כזו כאלמות מילולית, וע"כ אין לראות בעזיבת האשה את הבית כעזיבה בלתי מוצדקת ואין לדונה כמורדת, עיין במש"כ בהג"א כתובות פיי"ג ה"ה, וז"ל:

"וכן מצאתי בתש"י רב פלטוי גאון וז"ל, והיכא דארגילו קטטה, אם

היא מרגלת, כמורדת הוי ואין לה כלום, ואם הוא מרגיל, יש לה כל כתובה ..."

הביאו הרמ"א להלכה בשו"ע אהע"ז ע, יב. א"כ כאשר הבעל מודה שהוא זה שגרם בהתנהגותו הרעה למערכת יחסים שלילית בתוך הבית, אין לדונה כמורדת. ואף שהבעל התנצל במכתביו על התנהגותו, רגלים לדבר שהמריבות באו בעטיו, אף שיתכן ולאשה יש גם חלק במריבות אלו.

זאת ועוד - הבעל כיום תבע גרושין. לאמור - הבעל אינו חפץ בחזרת אשתו אליו, ואף הגדיל לעשות ומקיים קשר קבוע עם אשה זרה, ודאי דאין להכריזה כמורדת, עיין במש"כ הגר"ש ישראלי זצ"ל, מובא בפד"ר כרך ו עמ' 22-23 והיה אם סמוך לעזיבתה חפץ היה הבעל בחזרתה, מדוע לא תבע את האשה בבית דין בתביעת שלום בית. דזה ברור דהכרזת וקביעת מורדת הוא רק כאשר הבעל תובע להכריז על האשה כמורדת (עיין פד"ר כרך ו, עמ' 267 ד"ה והנה הדבר פשוט), וכאן בשעה שתבע להכריזה כמורדת, כבר לא חפץ בה ובחזרתה, וא"כ מהיכי תיתי לדונה כמורדת.

גם אם נקבל את עמדת אבה"ד שדינה של האשה כמורדת, הרי שאין המורדת מפסידה את כתובתה אלא לאחר הכרזה והתראה, וכדאיתא בגמרא כתובות סג, ב דרבותינו חזרו ונמנו שיהיו מכריזין עליה ארבע שבתות זו אחר זו, ושולחין לה בית דין, הוי יודעת שאפילו כתובתך מאה מנה הפסדת, ועיי"ש בגמרא סדר ההכרזה, וזאת מבלי להכנס לסוגיא של המתנת יב חודש האידנא אחר חרם דרבינו גרשם, וכפי שיבאר להלן. אמנם דעת הרמב"ם דבטוענת מאיס עלי אם רצה הבעל לגרשה, מיד הפסידה כתובתה, דס"ל דסוגיא דכלתיה דרב זביד מיירי במורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה, עיין בשו"ע אהע"ז עז, ב, מ"מ דעת כל הראשונים האחרים, הרא"ש הרמב"ן והרשב"א, דאינה מפסידה אלא לאחר הכרזה הן במורדת דמאיס עלי והן במורדת, ודעת הר"ן דבמאיס עלי אינה מפסדת כלל הכתובה. ואף לשיטת הרמב"ם י"ל דבנדו"ד בענין הכרזה, ע"פ מש"כ הרמ"א שם דכל היכא דתובעת כתובתה דינא כמורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה, וא"כ בנדו"ד שתובעת כתובתה, גם לרמב"ם אינה מפסידה ללא הכרזה.

ואף שדברים אלה מפורשים בגמרא ובראשונים ואינם צריכים ראייה נוספת, אציין שגם בתי הדין הרבניים פסקו שאין המורדת מפסידה כתובתה אלא לאחר הכרזה. כך פסק ביה"ד הרבני הגדול (בהרכב: הגר"ש אלישיב שליט"א, הגר"ב זולטי זצ"ל והגר"מ אליהו שליט"א, מובא בפד"ר כרך ח, עמ' 323 וז"ל:

"והנה באשה שמרדה בבעלה קיי"ל דאינה מפסדת כתובתה א"כ התרו בה והכריזו עליה בבתי כנסיות ובתי מדרשות ד שבתות, לפי דינא דגמרא (או לפי המשנה בהפחתת ז דינרים כל שבוע), ובטרם עשו לה כסדר הזה גובה כתובתה, כולל גם תוספת כתובה."

וכך מוצאים אנו בפסקו של ביה"ד הרבני הגדול (בהרכב: הגר"א הרצוג זצ"ל, הגר"ב זולטי זצ"ל, ויבלחט"א הגר"ש אלישיב שליט"א), מובא בפד"ר כרך ב עמ' (262 במסקנות אות ד, ה) ושם עמ' 267 ולהלן. וכן נמצא בפס"ד של הגר"ש ישראלי זצ"ל (כרך ו עמ' 20 ולהלן). וע"ע בכרך ו עמ' (945 פס"ד מהגר"א גולדשמידט זצ"ל) דמעמד מורדת לאשה נקבע רק אחרי שהתקיים בה: 1. התראה. 2. הכרזה בפומבי ד שבתות. 3. התראה שניה לאחר הכרזה. " 4. נמלכים בה", דהיינו שבי"ד מסביר לאשה את חומרת המעשה ותוצאותיו ונותן לה זמן להמלך בדעתה. עוד הוסיף

הגר"א גולדשמידט דבהתראות אלה צריך להתרות בה במפורש שאם לא תחזור בה, תפסיד כתובתה. וכן הביא מהערך לחם ומתש' מטה יוסף שאין בהתראות הבעל כלום אלה בעיני התראות של בית דין. וע"ע בפד"ר כרך ו עמ' 325 ולהלן, בפס"ד של ביה"ד הרבני הגדול (בהרכב: הגר"א גולדשמידט זצ"ל, הגר"ש ישראלי זצ"ל, ויבלחט"א הגר"ע יוסף שליטי"א).

מכל הלין מבואר שאין המורדת מפסדת כתובתה אלא כשהתקיימו בה משפטי המורדת, דהיינו התראה והכרזה וכו'. ובנידון שלנו לא התקיימו כלל משפטי המורדת, וכיצד נפסוק עליה שמפסידה כתובתה?

וכאן ברצוני להביא במלואם את דברי הבית יעקב שהובאו בפס"ד של אבה"ד בהקשר להפסד כתובתה, הואיל ודברי הבית יעקב הנ"ל הובאו גם בפס"ד של הגר"ש דייכובסקי שליטי"א (בתיק בכר נ. בכר, תיק מס' 291/נו). פס"ד זה הובא כסימוכין בתיק שלפנינו ע"י ב"כ הבעל, והואיל והוא נוגע גם לענין הקודם (התנית הגרשין בעניני רכוש), מן הראוי לדון בדברי הבית יעקב. וכך כותב הגר"ש דייכובסקי (בפסה"ד הנ"ל):

"בנסיבות אלו כששני הצדדים חפצים בגרושין ואין בביה"ד כל דיון רכוש, והאשה מעכבת את הגט לצרכים פיננסיים, אין מנוס מחיוב בגרושין מדין מורדת שאינה רוצה בו ומסרבת לגט בגלל טענות ממוניות. כן כתב גם הבית יעקב (סי' עז) שכל שתובעת ממון שאינו מגיע לה ורוצה בגרושין ומונעת הגט בגלל הממון, נחשבת למורדת."

ומעתה נביא את דברי הבית יעקב ונראה אם דבריו נוגעים לנדון שלפנינו. הבית יעקב (עז, ב בד"ה וי"א דבזה"ז) מתייחס לדברי הרמ"א (אהע"ז עז, ב) שהביא מחלוקת אם בזמן הזה שאין נושאין ב נשים מכח חרם דרבינו גרשם, אם משהינן לה יב' חודש. דעת הראב"ן דלא משהינן, אלא דאם רוצה לגרשה מיד והיא אינה רוצה, מתירין לו לישא אשה אחרת, ודעת הרשב"א והמהרי"ק שאין מתירין לו לישא אשה אחרת. ובמחלוקת זו הביא הרמ"א את דעתו, וז"ל:

"ונראה לי דוקא תוך יב' חודש, אבל לאחר יב' חודש אם הוא רוצה לגרש, צריכה לקבל ממנו בעל כורחה או מתירין לו לישא אחרת, דאין כח ביד האשה לעגנו לעולם, וכן נראה להורות."

ובח"מ (עז, טז) כתב לבאר בדעת הרמ"א, דס"ל לרמ"א שאינה מפסידה כתובתה אלא לאחר יב' חודש, וע"כ תוך יב' חודש יכולה האשה לטעון שאינה מעגנת את הבעל אלא יתן לה כתובתה ויגרשנה, אך לאחר יב' חודש שכבר הפסידה כתובתה, צריכה לקבל הגט, עיי"ש. ועל דברים אלה מתייחס הבית יעקב. לדעת הבית יעקב, הן הראב"ן והן הרשב"א ס"ל דמפסידה כתובתה תיכף אחרי ד שבתות, ונחלקו רק אם מתירין לו לישא אחרת אחרי ד שבתות. והרמ"א מסיק לחלק בין תוך יב' חודש לאחר יב' חודש, לפי שדעת הרמ"א דתוך יב' חודש יש לה כתובה מדינא דגמרא, אף אם בזמן הזה, לאחר חרם דרבינו גרשם, התבטלה התקנה לגרש רק לאחר יב' חודש, מ"מ אין אנו יכולין להתיר לו לגרשה תוך יב' חודש בלא כתובה, כיון דהתבטל רק הא דמשהינן, אך לא הופקע הדין שיש לה כתובה תוך יב' חודש, וכיון שאילו לא היה החרם היה מחויב לתת לה כתובה, כיון שיכול לקיים דינא דגמרא ולגרשה מרצונה עם כתובה, לא נתיר לו לעבור על החרם כדי להפטר מכתובה אותה הוא חייב לשלם, כיון שהאשה מוכנה להתגרש אם יתן לה כתובה;

"משא"כ אחר יב' חודש שהפסידה הכתובה, אף שאם יתן הכתובה יגרשנה מרצונה, מ"מ יכול לגרש בעל כורחה, כיון שהיא תובעת ממון שאינו מגיע לה בדין ומונעת ממנו תשמיש, יכול לגרש בעל-כורחה, שעל אופן זה לא החרים רבינו גרשם שיצטרך ליתן לה מעות שלא היה מגיע לה אף אם לא החרים, ודוקא אם רוצה מעות שהיה מגיע לה מדינא דש"ס אילו לא החרים, כגון קודם יב' חודש, מחויב ליתן שלא יעבור על חרם דרבינו גרשם, כן נראה לפענ"ד."

אתה הראית לדעת שאין הבית יעקב מגדיר כמורדת אשה שאינה חפצה לקבל גט א"כ יתן לה ממון שאינו מגיע לה. הבית יעקב מדבר על מציאות שאשה הוכרזה ע"י בית דין כמורדת כדת וכדין והפסידה כתובתה מכח היותה מורדת, ולאחר שהפסידה כתובתה באה ומעלה תביעת ממון שאינו מגיע לה ע"פ דין (כתובתה) ומוכנה להתגרש בתנאי ממון זה, והשאלה העומדת לפני בית-דין, האם להתיר לו לישא אשה אחרת ע"א החרם, או כיון שיש דרך לעקוף את החרם ע"י שיגרשנה מרצונה ויפרע לה כתובה שאינה מגיעה לה ע"פ דין, אין להתיר לו לישא אשה על אשתו. על-כך עונה הבית יעקב (בדעת הרמ"א), שכיון שתובעת ממון שאינו מגיע לה ע"פ דין, בכגון זה לא החרים רבינו גרשם לשאת אשה אחרת על אשתו ואין צורך לעקוף את החרם כיון שהחרם לא נתקן בכגון זה.

א"כ אין כל מקום להביא ראייה מדברי הבית יעקב לנידון שלפנינו. וכי בנידון דידן הוכרזה האשה כמורדת ודנים אנו אם להתיר לבעל לשאת אשה על אשתו. לא זה ולא זה הנידון. האשה לא הוכרזה כמורדת, וכן אין לפנינו תביעה להיתר נישואין. גם מה שכתב הגר"ש דייכובסקי (בפס"ד הני"ל) דאליבא דהבית יעקב אשה שמתנה תנאי ממון ברצונה לקבל את הגט "נחשבת למורדת", אינו כתוב בבית יעקב, וכמוסבר לעיל.

ברם, בנידון שלפנינו שני הצדדים - הבעל והאשה - אינם חפצים האחד בשני, יש לדון אם מפסידה תוספת הכתובה אף ללא הכרזה. התעוררתי לשאלה זו לאחר שראיתי בפס"ד של ביה"ד הרבני הגדול (בהרכב: הגר"ש אלישיב, הגר"ב זולטי, הגר"מ אליהו), מובא בפד"ר כרך ת, עמ' 5-324 וז"ל:

"וע"כ נראה לומר דההבדל הוא בזה, במקום שהאשה היא המורדת בבעלה והבעל רוצה באשתו, הרי כל ההכרזות והתראות שנאמרו במורדת וכל התקנות הללו, לא באו אלא ללחוץ עליה שתמלך בדעתה ותשוב לחיי שלום עם בעלה, ולכן אם הבעל מגרשה בטרם נגמרו כל הפעולות הללו, חייב לשלם לה כתובה ותוספת כתובה, משא"כ במקרה וגם הבעל לא רוצה בה, הרי אין מקום לתקנה זו וממילא קם דינא שמכיון שהיא לא רוצה אותו, הרי אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה תוספת כתובה. והואיל והמקרה אשר בפנינו הוא שלכל אחד יש דין מורד כלפי השני, ולכן אין הבעל חייב בתוספת כתובה, כי אדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה..."

לפ"ז בנידון שלפנינו ששניהם מורדים, לכאורה מפסידה האשה תוספת כתובתה. אולם לכשנעייין ונדייק במקורות הדין הני"ל, נראה שבנידון שלפנינו לא הפסידה תוספת כתובתה. דהנה מקור הדין הוא מרבינו ירוחם (משרים), נתיב כג ח"ה, בספרים שבידינו עמ' סב, סא, א), וז"ל:

"וכתב מורי ה"ר אברהם בן אשמעאל, כי נראה לו שאשה שאמרה לא

בעינא ליה, יתן לי גט וכתובה, והוא אומר אנא נמי לא בעינא לך
אבל איני רוצה ליתן גט. מסתברא דאין דנין אותה כמורדת להפסידה
כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי
אגיטא דלמא הדרי בהו, לאחר שנה כופין אותו לגרש והפסידה תוספת
וכל מאי דיהיב לה מדיליה, דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה."

רבינו ירוחם (שהוא המקור לפס"ד הנ"ל) מדבר אכן במציאות ששניהם מורדים האחד
כלפי השני. שניהם לא רוצים בחיים משותפים. אך בניגוד לאשה החפצה להתגרש,
הבעל לא מוכן לתת לה גט ע"א שאינו חפץ באשה. על-כך פסק רבינו ירוחם שלאחר
שנה כופין את הבעל לגרש ולתת לה כתובתה, אבל תוספת כתובה אינו חייב לתת
לה, דאדעתא דלמשקל ולמיפק לא כתב לה, וזאת אף במקום שלא הכריזו.

הסברא הזו של "אדעתא למשקל ולמיפק לא כתב לה", לא שייכת במקום שהבעל
רוצה לגרש את אשתו. היא נאמרה במקום שכופין את הבעל לגרש, דאל"כ לעולם לא
יהיה חייב בתוספת כתובה, רק כשבית דין כופין את הבעל לגרש והוא אינו רוצה,
הוא טוען שעל-דעת שיכפוהו לגרש לא כתב לה. סברא זו הובאה בדברי התוס'
ביבמות סה,ב (ד"ה כ), וז"ל:

"פירש ר"ח, דכל הנך דכופין מחמתה, דוקא מנה מאתים אית לה, אבל
תוספת לית לה, דאדעתא למיפק לא אוסיף לה..."

והיינו במקום שכופין את הבעל לגרש בבאה מחמת טענה, אבל במקום שהבעל הוא זה
שתובע את הגרושין, ובית הדין מחייב את האשה בקבלת הגט, ע"א שהאשה ג"כ אינה
חפצה בבעל וכאמור לעיל, מ"מ כיון שמגרש מרצונו, יש לה תוספת כתובה.

לאור האמור לעיל, אין האשה מפסידה כתובתה ותוספת כתובה ותנאי כתובה.

ד. תביעה להחזר הוצאות משפט על הדיון שבוטל

ב"כ הבעל תבע את האשה להחזר הוצאות משפט על דיון שהיה אמור להערך בשלהי
אייר נ"ז, כשלדיון הופיע הבעל והאשה לא הופיעה. האשה נימקה את אי הופעתה
בכך שב"כ בעבר הגיש בקשה לדחיה, ונמסר לו ע"י פקיד ביה"ד שהדיון נדחה, ואף
הודיע זאת לב"כ הבעל (וע"כ אין הכחשה, ואף מצוי פקס מב"כ האשה על-כך). אלא
שלמעשה ביה"ד לא דחה את הישיבה, וע"כ ב"כ הבעל הגיע לישיבת ביה"ד.

בבואנו לדון בשאלת הוצאות משפט, עלינו להקדים שע"פ ההלכה הוצאות משפט
נידונות במסגרת של תביעת נזיקין, דהיינו שאחד הצדדים תובע את הצד שכנגד על
נזק שגרם לו בכך שהטריחו לבוא לבית דין. ע"פ ההלכה תביעה כזו בדרך כלל
נידונת כדיון גרמא, דהיינו, כיון שהתובע (או הנתבע) התדיינו לא כדי לגרום
לשני נזק אלא כדי להציל את שלהם, הגם שהתברר לבסוף שהתביעה היתה מוטעת, מ"מ
לא היה כאן ברי היוזקא וע"כ אינו גרמי. יוצאים מן הכלל: כשהנתבע מסרב לבוא
לדיון (עיי'ן שו"ע חו"מ יד,ה ובנו"כ שם) או בתביעה קנטרנית (עיי'ן בישועות
ישראל יד,ד), וכבר הארכתי בענין זה בח"א סי' יב.

לאמור, כאשר באים אנו לדון בתביעה שלפנינו, עלינו לבדוק אם אכן היתה כאן
כונה של ב"כ האשה לגרום לבעל הוצאות מיותרות. התברר שב"כ האשה (בעבר) הגיש
בקשה לדחית הדיון עקב הסתלקותו מהתיק, וביה"ד דחה בקשה זו. ב"כ האשה העביר
לב"כ הבעל הודעה שהדיון נדחה. גם אם נניח שב"כ האשה פעל בענין זה שלא בתום

לב, הרי שעצם ההודעה לב"כ הבעל היתה כדי למנוע מהבעל וב"כ מלבוא לביה"ד, דהיינו, שלא יגרמו להם הוצאות. לא רק שב"כ האשה לא אמר לבעל "לך ואני אבוא אחריך", אלא אדרבא - אמר לו "אל תלך לישיבה שנועדה ליום פלוני, כי לא אבוא אחריך". וכאמור, אף אם יתכן ועצם הדחיה היתה בטעות או בהטעיה, כיון שע"פ דיני הנזיקין עשה ב"כ האשה פעולה כדי למנוע נזק זה מהבעל, א"כ אין מקום לחייבו בהוצאות הישיבה שבוטלה.

יחד עם זאת ביה"ד ער לעובדה שפעמים רבות ב"כ הצדדים מנסים להשיג הישגים שונים ע"י דחיות ברגע האחרון של דיונים, וביה"ד מפעיל את סמכותו וכוחו כדי למנוע שיבוש הליכי משפט. אך בנידון שלפנינו שב"כ האשה הגיש דחיה מחמת התפטרותו מהתיק, לא נראה לי שהיה כאן נסיון לדחות על-מנת להשיג הישגים וכד', וכאמור גם לא היה כאן כונה לגרום נזק לבעל. לכן אין בידינו אלא לדחות תביעה זו להוצאות.

לאור האמור לעיל:

- א. מחייבים את האשה לקבל ג"פ מבעלה.
- ב. האשה לא הפסידה כתובתה ותוספת כתובה.
- ג. דוחים את התביעה להחזר הוצאות הדין מיום כז' אייר נז.

מסקנות

- א. כאשר ביה"ד מתרשם שהאשה חפצה בכנות בשלום בית, אין לחייבה בגט, כאשר אינה אשמה בפרוד שנוצר.
- ב. היו מקרים בהם ביה"ד חייב בגט גם כאשר האשה לא היתה אשמה בהפרת השלום, כאשר ברור שאין עוד תקנה לבית ולא ישובו לשלום, וכל מטרת האשה לנקמה.
- ג. מדברי הריב"ש והרא"ש עולה שאין אי תשלום הכתובה מונע מן הבעל לגרש את אשתו, במקום שיכול לכופה על הגט.
- ד. דעת הרשב"א שאינו יכול לגרשה ללא כתובה. אך מראיתו נראה שלא דיבר במקום שיכולים לכופה לקבל גיטה.
- ה. גם במקום שיש חיוב לגרשה, אינה יכולה להתנות את קבלת הגט בתשלום הכתובה.
- ו. גם לשיטת הרשב"א, היינו דוקא בכתובה שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, אך בנדוניה ועניני ממון, אינה יכולה לעכב.
- ז. כאשר האשה עזבה את הבית מחמת קטטה שהרגיל הבעל, אין להכריזה כמורדת.
- ח. אין להכריזה כמורדת במקום שהבעל כלל אינו חפץ בה ובחזרתה.
- ט. אין המורדת מפסידה כתובתה אלא לאחר הכרזה והתראה.

י. כאשר שניהם מורדים האחד בשני וכפו הבעל לגרשה, אין לה תוספת כתובה.